

НАУКОВІ СТАТТІ

*Адамський В.Р.
м. Хмельницький*

ПРОСВІТНИЦЬКІ ТОВАРИСТВА ПОДІЛЛЯ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ „СЕЛО” (листопад-грудень 1918 року)

У статті розглядається державотворча та культурно-освітня праця товариств „Просвіта” на Поділлі, представлена у матеріалах та інформаційних повідомленнях газети губернського земства „Село”, за умов утвердження в краї інститутів Директорії УНР.

Ключові слова: Подільське губернське земство, газета „Село”, часопис, товариства „Просвіта”, осередок, культурно-освітня праця.

Одним із найдраматичніших періодів Української революції 1917 – 1920 рр. виступала доба Директорії УНР. Вона позначена багатьма проявами державотворчих процесів, в яких брали участь державні, самоврядні, громадські, культурно-освітні інституції та організації. З-поміж останніх варто виокремити товариства „Просвіта”, які доклали чимало зусиль для становлення Української державності, активно працюючи в духовно-просвітницькій сфері, реалізуючи низку гуманітарних проєктів шляхом заснування навчальних закладів різних типів, відкриттям бібліотек, організацією видавничої справи, влаштуванням театральних, лекційних та виставкових заходів тощо.

У пропонованій статті автор ставить за мету проаналізувати діяльність товариств „Просвіта” через призму повідомлень газети Подільської губернської народної управи „Село”, позаяк у такому контексті дана проблематика сформульована ще не була і відповідно предметом окремого розгляду не виступала.

На відміну від однойменного журналу, який також видавала Подільська губернська народна управа, і якому присвячено десятки статей [1; 2; 3] з аналізом різних аспектів розміщених на його сторінках матеріалів, газета менш відома не лише широкому читачьому загалу, але й фаховим спеціалістам. Причиною тому слугує передусім той факт, що видання виходило досить короткий час. Перший номер часопису побачив світ 22 листопада 1918 р., а останній – 14 грудня цього ж року. За менш ніж місяць, усього вийшло 19 випусків газети. Перших 14 чисел з’являлося з поміткою „Екстрений випуск”. Редагував часопис редакційний комітет.

Загальна умотивованість, яка спонукала Подільську губернську народну управу приступити до видання газети „Село”, була у досить чіткий спосіб сформульована самою редакцією у зверненні „До наших читачів”. У ньому, зокрема, зазначалося: „Бажаючи, щоб ті події, які зараз творяться на Україні, ставали б відомими нашим селянам, як найскорше, ми приимушені на деякий час припинити видання журналу „Село”, тимчасово замінивши його виданням щоденних екстрених випусків під таким самим заголовком, які й будемо розсилати всім своїм передплатникам і тим інституціям, яким висилалось „Село”.

Ці випуски будемо випускати щодня, окрім понеділків і днів після свят.

Ласкаво прохаємо всіх своїх читачів, перечитавши, не затримувати у себе №№ „Села”, а передавати їх на другі руки.

Ми зараз переживаємо такий час, що всі повинні бути ознайомлені з тим, що зараз робиться на Україні і в світі, як найскоріше і з певних джерел” [4].

3-поміж заявлених у газеті рубрик, вагоме місце посідало висвітлення важливих сегментів діяльності товариств „Просвіта” на Поділлі, які зі зміною політичного режиму отримали значно кращі можливості для реалізації своїх статутних завдань. Більше того, в силу політико-ідеологічних чинників, що узасаднювали інститути нової влади, самі просвітні організації безпосередньо були включені в процес формування місцевих представництв центральних урядових структур. Про це засвідчує опублікований на сторінках газети наказ губернського комісара Г. Степури, адресований усім повітовим містам, Національному Союзу та товариствам „Просвіта”: „Пропоную негайно порозумітись з українськими організаціями і срочно представити мені на затвердження кандидатів на посади повітових комісарів, помішників і також начальників та помішників державної городської повітової варті. Кандидати не нижче середньої освіти, досвідчені в справах українці” [5].

Цей документ був не єдиним, що відносився до розпорядчих приписів посадових осіб органів державної влади, в яких йшлося про проблематику, дотичну до діяльності культурно-освітніх організацій. 7 грудня 1918 р. заступник Подільського губернського комісара М. Река розпорядився передати Жванецькому товариству „Просвіта” декорації для театральних вистав, що зберігалися при колишньому губернаторському будинкові. Завізований документ цілковито вичерпував розв’язання питання, пов’язане із проханням просвітницької структури від 25 листопада 1918 р. Згідно наказу передачі підлягали декораційні стінки, дощата площадка, два круглі підмостки та завіса [6].

Висвітлюючи різні аспекти діяльності товариств „Просвіта”, редакція газети „Село” однаково уважно ставилася до повідомлень, які надходили

з міст, містечок та сіл Подільського краю. Так, у дописі С. Зазулинського з Могилів-Подільського йшлося про влаштування концерту в міському театрі співочим гуртком при місцевій „Просвіті”. Його ініціатори ставили перед собою амбітне завдання у найближчій перспективі перетворити аматорський гурт людей у Національний хор. Організаторам заходу у змістовному наповненні номерів суттєво допомогли місцеві виконавці. Автор повідомлення наразі зазначив, що у Могилів-Подільському функціонує й „російська оперетка”, але за увесь час діяльності вона подібного успіху не мала. Після концерту мистецький гурток виконав п'єсу „На першій гулі”, яку відвідувачі дивилися також із великим зацікавленням. Завершуючи повідомлення, С. Зазулинський оптимістично відзначив той факт, що концерт виявив велику потребу в задоволенні культурно-національного почуття місцевого громадянства і праця „Просвіти” на цій ниві служитиме запорукою подальшій реалізації наявних прагнень [7].

11 грудня 1918 р. часопис подав інформаційні повідомлення із життя та діяльності Кам'янець-Подільського товариства „Просвіта”. Перше з них відносилось до становища Народного дому, в якому власне містилася організація. Ще на початку листопада, спостерігаючи безпорадне становище полонених, які верталися із німецького та австрійського полону, „Просвіта” відвела для них один зал, де вони могли відпочити. Однак в останні дні панування гетьманської влади у місті в товариства відібрали ключі від будинку, що унеможливило будь-який догляд за ним. Як наслідок, за дуже короткий час будівля катастрофічно занепала, набувши жахливого вигляду. Зі зміною влади „Просвіта” знову отримала доступ до Народного дому, де відразу зайнялася прибиранням та проведенням необхідної дезінфекції.

В іншому матеріалі йшлося про стан українізації в місцевих середніх школах. Будучи занепокоєною тим, що не в усіх навчальних закладах викладалися дисципліни цієї галузі гуманітарного знання, Рада товариства „Просвіта” звернулася до усіх директорів середніх шкіл міста з проханням подати відомості, які українознавчі дисципліни читалися в навчальних закладах, а в разі відсутності таких викладів вказати через які причини [8].

Чимало цікавої інформації, в яких висвітлювалось просвітянське життя, надходило з Подільських містечок. Зокрема, просвітянин Фурман повідомляв про влаштування в Ямполі великого національного свята з нагоди відкриття у Кам'янці-Подільському українського державного університету. Вранці 22 жовтня 1918 р. о 9 годині всі Ямпільські школи та учительська семінарія зібрались в церкву на молебень. Після його закінчення присутні перейшли до зали громадського зібрання, де місцевим хором були проспівані „Ще не вмерла Україна”, „Як умру”, „Ой, морозе, морозеньку”, „Боже великий єдиний” та ін. По тому з гарною промовою виступила місцева активістка Очинська, яка розповіла про роль вищої школи для май-

бутного розвитку української молоді. Далі діти читали вірші І. Франка, В. Самійленка, М. Старицького [9].

Урочисті святкування відбулися і в містечку Гайсин на Поділлі. 22 жовтня 1918 р. усі державні та деякі приватні інституції вивісили національні прапори. У школах і гімназіях навчання не проводилося. Зранку учні зібралися в місцевій церкві, де був відправлений молебень. А вечором у приміщенні хлоп'ячої гімназії товариство „Просвіта” влаштувало літературний та вокально-музичний концерт. Відкрив його Гайсинський хор під керівництвом В. Козловського, який проспівав „Ще не вмерла Україна”. Після цього директор гімназії Левицький виступив з промовою про роль і значення університету для жителів краю. Далі діти декламували вірші українських поетів, а хор, який виступав у національному вбранні, виконував національні композиції. Прибуток від цієї акції вирішили спрямувати на підтримку незаможних студентів та гімназистів [10].

Знакова подія вплинула на подальшу реалізацію культурно-освітніх проектів у містечку. За декілька днів про це також повідомив часопис. При Гайсинській чоловічій гімназії утворився окремий просвітній гурток, котрий поставив своїм завданням суттєво підняти національну свідомість місцевого громадянства. Керівником гуртка обрали директора гімназії, а його члени записалися в одну із чотирьох секцій: літературно-наукову, аматорсько-артистичну, співочу й музичну. Уся діяльність нової структури регламентувалася підготовленим статутом [11].

Із Кам'янець-Подільським державним українським університетом пов'язаний ще один матеріал, опублікований у десятому числі газети. Він надійшов із містечка Ладижин. З відкриттям вищого навчального закладу на Поділлі двоє учителів місцевих вищих початкових шкіл, які виступали ініціаторами створення місцевої „Просвіти”, поїхали до губерньського центру на навчання. Їх проводжала уся школа, учні влаштували концерт, під час якого виконували національні пісні [12].

Слід віддати належне редакції „Села”, оскільки вона вмішувала не лише позитивні повідомлення з культурно-громадського життя краю, а й зосереджувала увагу на серйозних проблемних моментах у просвітницькій діяльності. Як приклад такого матеріалу, можна навести допис невідомого автора з містечка Джурин Ямпільського повіту. „Майже в кожному числі „Села” пишуть про діяльність „Просвіт”, культурно-просвітніх гуртків і про гарне відношення до них селян.

Читаючи такі дописи, радієш, що селяне беруться за власну освіту, – але, коли подивишся на життя селян свого села, то враз гарне вражіння змінється на невимовно тяжке.

Приходиться що до наших селян прийти до деяких інших висновків.

Містечко наше не мале і навіть поділяється на дві парафії, а шкіл – тільки одна. Більшість дітей лишається поза школою.

Дорослі теж не цікавляться освітою. Ні „Просвіти”, ні читальні немає.

Є в нашій селі ощадно-позичкове т-во, котре провадить великі операції і має значні прибутки. Частину їх можна б було повернути на читальню, або щось таке друге. На жаль, селяне, які керують всіми справами т-ва книжкою не цікавляться.

Інтелігенції в нас мало, та й вона, сказати по правді, не дуже щиро ставиться до народньої освіти” [13].

Значну газетну площу редакція „Села” відводила висвітленню різних аспектів діяльності сільських „Просвіт”. У номері від 3 грудня 1918 р. повідомлялося про заснування товариства в с. Слобода Стрижавська Вінницького повіту. На загальних зборах були присутніми багато селян та молоді. Головою місцевої „Просвіти” обрали псаломщика Б. Безпальчука, а секретарем – Н. Мельника. У короткий термін товариство підготувало постановку двох вистав: „Кум мірошник” та „На перші гулі”. Після вистави грав просвітянський оркестр під керівництвом Паламарчука. За влаштовані вистави „Просвіта” отримала 50 карбованців чистого прибутку [14].

У цьому ж числі газети за авторством П. Костика повідомлялося про святкування в с. Степашки Гайсинського повіту урочистого відкриття Кам’янець-Подільського державного українського університету. З цієї нагоди у церкві був відправлений молебень, перед початком якого пан-отець виголосив промову про значення вищої школи для розвитку краю [15].

Завдяки наполегливій діяльності та старанням П. Г. Кокорузи товариство „Просвіта” також було засноване в с. Глібів Ушицького повіту. На це місцевим видавничим гуртком було спрямовано біля тисячі карбованців. Частину коштів витратили на придбання різних книг, які стали основою місцевої бібліотеки. Крім того, було здійснено підписку на окремі журнали та часописи. На зустріч товариству пішло правління Глібівського споживчого товариства, яке дозволило „Просвіті” розміститися у відведеній кімнаті, обладнаній світлом та теплом [16].

Про проблемні моменти в діяльності місцевої „Просвіти” повідомляв С. Русак із с. Маркуші Літинського повіту. Із невеличкої замітки ми дізнаємося, що за керування товариством З. Степанюка справа просувалася добре. Було сформовано бібліотеку, фонд якої становив понад 500 книжок, надходили газети. Однак після його виїзду із села та приходом до керівництва байдужих людей просвітянська справа занепала, що яскраво проявилось у значному зменшенні книг у бібліотеці, відсутності нових постановок вистав. Навіть портрет Т. Шевченка попав до комори. Як наслідок, констатував автор, „люди скрізь – темні, багато приходиться зустрічати перешкод” [17].

Неоднозначні процеси відбувалися і в с. Багринівці цього ж повіту. З одного боку, завдяки місцевим активістам у селі було засновано товариство „Просвіта”, якому присвоїли ім'я Б. Грінченка. Своїм першочерговим завданням воно визначило облаштувати вечірні курси для дорослих, відкрити бібліотеку та організувати театральну справу. Усе це разом мало сприяти селянам „вийти з темряви”. З іншого боку, місцева „Просвіта”, на жаль, була досить жорстко лімітована коштами, з великими труднощами їй вдалося розміститися в приміщенні школи. Причиною тому виступала та обставина, що місцева вчителька неприхильно ставилася до українства загалом та української мови і „Просвіти” зокрема. Однак це не зупинило активних селян до виконання намічених завдань [18].

Доволі складна ситуація з організації культурно-освітньої праці склалася в с. Петришани Ушицького повіту. Місцеве селянство було розділеним на дві групи – „шляхту” та „мужиків”. Перші, як правило, були католиками, а другі – православними. Коли останні зібрались поставити виставу, кошти від якої мали спрямувати на допомогу заснування „Просвіти”, сільський староста заборонив використовувати приміщення громадського магазину, де раніше уже робилися відповідні постановки. За великим наполяганням активістів староста пішов назустріч, змінивши своє ставлення до події, але з умовою, що це буде останнім виступом. Відтак будинок, з якого хотіли зробити народний дім, залишився порожнім, а селянство у своїй більшості продовжувало перебувати у темноті [19].

За досить короткий час свого існування редакція „Села” зуміла розмістити на своїх шпальтах низку цікавих матеріалів, авторами яких виступали відомі у краї просвітяни. Так, у дописі В. Плінського з Женишківської „Просвіти” Летичівського повіту ми дізнаємося про умови становлення та діяльності місцевого товариства. В часи його заснування життя бурлило, членами записувалися „і малі, і великі”, була відкрита читальня та книгозбірня. Працював драматичний гурток, проводив репетиції оркестр, влаштовувалися вистави. „Одним словом, – писав просвітянин, – кипіло життя, гарне, веселе, культурне життя. Навіть ті особи, яких трудно уже було збудити від довгої сплячки, прокидалися і приймалися до праці. „Просвіта” процвітала, люде співчували їй і освіта поступово росла і ширилась на другі далекі села. Радісно було на душі. З'являлась шалена завзятість і енергія до утворення великого огнища, яке-би далеко-далеко світило навкруги; напливали чередою думки і надії і роспирали груди” [20, с. 238].

Однак одного дня все раптово скінчилося. В. Плінський пов'язує це з приходом „чужих людей”, котрі вчинили „плач і стогін”, розбивши наразі великі надії. Йдеться про зміну політичної влади в державі та тими новаціями, що їх запровадила гетьманська адміністрація. Це видно з подальшого повідомлення автора. „Занепала діяльність „Просвіти”. Похі-

лились сумно голови діячів і опустились руки. Повіяв вітерець в другу сторону і наші „патріоти” і „щирі” українці відсахнулись від „Просвіти” і загомоніли по іншому. Отець-батюшка забув, що він член „Просвіти”, і почав щиро правити панихіди „по імператорском величестве Николае II”. Місцеві „інтелігенти” стали цуратись рідної мови і заговорили „перевертнем”. В установах почали глузувати з української мови і прикидались „нипониманием хахлацкого языка”. Повітова Управа засипала українські школи паперами на російській мові, а учителям зроблено „внушение” вживати тільки російську мову. Українські надписи, штемпеля і вивіски замінились російськими. А „Просвіта”... Над „Просвітою” кружляють коршуни. „Просвіта” усім стала більмом на оці. Книгозбірни „Просвіти” „вибросить” із школи; читання і вистави „запретить”; видатних діячів „арестовать”, учителів школи, як співробітників „Просвіти” „перевести” в далекі села, а з учителів, призначаємих в Женишківську школу „взять обещание” не приймати участі в „Просвіті”, а саму „Просвіту” „закрити”. Коротко і ясно. І всі ці заходи вживає невеличка купка людей Повітової Управи” [20, с. 238].

Втім, В. Пліньський відчуває близьку зміну суспільно-політичних умов, й тому, очевидно, публічно та гучно формулює питання: „Бідна, обманута, ненька-Україна, коли ми позбудемся „катів-людоїдів”; коли врешті буде і у нас весна, коли і над нами засяє ясне сонечко правди і вільного життя. Коли твоїм синам дихнеться легче і буде дано перше почесне місце? Коли в душу „Просвіт” перестануть лізти з брудними ногами „малороси” і „востановители единой, неделимой? Коли?!” [20, с. 238–239].

З наведеними оцінками щодо можливостей роботи на ниві культурно-освітньої діяльності за доби Гетьманату перегукується матеріал Г. Шеремета. Відвідавши одне з подільських сіл, він також застав жакливу картину. „Дізнаюся, що „Просвіта” вже от чотири місяці, як закрилась, з знайомих дехто попав до в’язниці, дехто зовсім виїхав і перебуває в іншому безпечнішому місці. Решта ж сидить мовчки, заховавшись по хатах і не вигляне. Немає вже ні вечірок, ні зібрань. Тихо... І ця тиша, цей спокій огорнули всіх, обвіяли якимсь смутком” [21]. Це при тому, що ще нещодавно настрої був цілковито інакшим. Після революції 1917 р., коли він завітав у село, воно жило новим життям. „Там, де колись містився шинок, – пише Г. Шеремет, – а біля його завше юрба п’яних, огидних людей, була „Просвіта”. Там так само, як і перше, кожного дня перебувало багато людей, але то були вже нові – інші люди. Старих не пізнати було, так вони переродились. Тут в цій „Просвіті”, в цьому очагу селянської культури, провадився живий обмін думок, тут уряджались вечірні курси, читання. А на чолі всього стояла купка сільської інтелігенції. І любо було бачити цих людей, що віддалися всією душею, аби просвітити таємний затурканий

народ, вивести його на широкий шлях до кращого життя” [21].

Просвітянин зауважував, що тиша ця є дуже небезпечною. Тому він закликав небайдужих будити усіх живим словом, газетою, книгою. Уся інтелігенція, доля якої пов'язана із селом, мусить покласти всі свої сили на освіту селянства.

Низку матеріалів опублікував у газеті „Село” секретар Подільського товариства „Просвіта” В. Січинський [22, с. 145]. 4 грудня 1918 р. він розмістив статтю „Українська демократія і наші полонені”, в якій загострив увагу на важких умовах перебування українських вояків (поганий одяг, неситна їжа, різні захворювання), котрі поверталися в Україну з фронтів Першої світової війни. Причину такого становища він пояснював тим, що гетьманський уряд цій проблемі присвячував досить мало уваги. За оцінкою В. Січинського, на справу поліпшення становища полонених було асигновано декілька сот тисяч карбованців, але цього було вкрай замало.

Більше того, уряд заборонив громадським організаціям та окремим громадянам збирати пожертви, аби полегшити справу українських військових. Як приклад, автор наводить ініціативу представників української демократії, об'єднаної у Всеукраїнську спілку земств, провести у середині вересня 1918 р. „тиждень полонених”, у ході якого зібрати по усіх містах, містечках та селах України кошти на допомогіві акції. До справи планували залучити й інші інституції, зокрема народні управи, різні культурно-просвітні організації, кооперативні установи, товариства „Просвіти” тощо. Збір коштів передбачалося проводити у різний спосіб – шляхом улаштування вистав, концертів, урочистих походів і т. д.

До практичної реалізації цієї справи виявило бажання долучитися Подільське товариство „Просвіта”. Активістами було розіслано відозви усім культурно-освітнім організаціям губернії, а також розроблено низку інших організаційних заходів. Однак перед самим збором коштів надійшла телеграма від Міністра внутрішніх справ І. О. Кістяківського з категоричною заборонаю проведення будь-яких акцій. Причини такого ставлення високого посадовця до справи допомоги полоненим В. Січинський вбачав лише у тому, що цю акцію організували представники української демократії. Була неприхована боязнь перед тим, що народ з прихильністю поставиться до демократичних структур тогочасного суспільства.

У зв'язку із зміною влади умови праці значно покращилися, але дорогий час було змарновано. Кількість полонених збільшилася в рази, а відтак суттєво зросли обсяги необхідної допомоги. Разом із тим відкривалися шпиталі, безплатні їдальні, збиралися кошти [23].

Інша подача В. Січинського пов'язана із особистою оцінкою Проскурівської „Просвіти”, в якій йому випала нагода побувати. „Просвіта” розміщувалася у двохповерховому будинку на центральній вулиці міста, про

що зазначалося спеціальною вівіскою з написом: „Українське Т-во „Просвіта”. Однак, коли В. Січинський зайшов до будинку, то застав сумну картину. У першій кімнаті він помітив мішки із крамом та, очевидно, ваги. У другій було порожньо, але швидко з’явився якийсь добродій.

– „Что вам угодно? – запитує мене чистою московською мовою.

Я був здивований. Подумав, що мабуть попав не в „Просвіту”.

Питаюся:

– Тут міститься „Просвіта”?

Сей добродій відповів мені, що „Просвіта” дійсно міститься тут. Тоді я запитав, де тут книгарня і чи є який-небудь завідуючий. На се мені відповіли, що книгарня ще не відчинилася і що „вероятно” не відчиниться, бо „наш завідуючий” заслаб. В слові „вероятно” почувалося, що се не вперше трапляється, що завідуючий не приходить” [24].

Наприкінці повідомлення В. Січинський зізнається, що його не здивував факт наявності по усьому Проскуріву офіційних оголошень російською мовою, позаяк „українські” урядовці не раз в такий спосіб демонстрували свою „повагу” до української мови, але випадком у місцевій „Просвіті” він таки був заскоченим.

У номері „Села” від 8 грудня 1918 р. вийшла чергова стаття В. Січинського, присвячена засадничому аспекту діяльності культурно-освітніх організацій в умовах революційних змін. На думку автора, історичний перебіг подій в Україні 1905 та 1917 рр. неспростовно довів позитивний вплив демократизації суспільно-політичного процесу на активізацію проявів творення нового культурного життя. Саме в цей час масово повстали культурно-освітні товариства „Просвіта”, які не лише згуртували навколо себе свідому частину громадянства, але й своєю невтомною працею виплекали плеяду нових борців за кращі ідеали країни та цілого світу.

Однак будь-яка революція вимагає свідомих та завзятих народних борців, здатних посісти адміністративні та військові посади задля організації життя за нових умов. Йдучи на нові ділянки роботи вони немов би залишаються осторонь тих товариств, в яких пройшли серйозний вишкіл. Останні, таким чином, залишаються без найбільш активного громадянства, аж поки не з’являться нові сили. Цей перехідний період вкрай негативно відбивається на роботі кожного осередку. Пам’ятаючи це, стверджував В. Січинський, ми повинні докласти максимум зусиль, аби на жодну хвилину не загальмувати роботу просвітницьких організацій. Адже те, що закладається в революційну добу, залишиться міцним на довгі часи.

Крім того, в культурно-освітніх інституціях народжуються нові ідеї, нові форми життя, нові шляхи їхнього досягнення. Відтак товариства стають найкращими центрами культури, творчості та знання. З урахуванням і цих факторів В. Січинський закликав усіх свідомих громадян долучатися

до роботи в просвітніх організаціях, адже втрачений час та можливості повернути буде дуже важко [25].

З програмним матеріалом у „Селі” щодо ролі і значення книги для шкіл та народного читання виступив В. Наддністрянський. Автор відмітив дві присутні речі, пов’язані із тиражуванням книжкової продукції. По-перше, він наголосив на тому незаперечному фактові, що до революції 1917 р. імперський уряд Росії не тільки забороняв для українського народу книгу на його рідній мові, але й почасті заборонював до тюрми тих, хто наважився зберігати у себе друковану продукцію.

По-друге, В. Наддністрянський порівнював ціни на книги, які існували до війни та у революційну добу. Значне подорожчання в останній період передусім вплинуло на населення з невеликими доходами, котрі позбавилися можливості купувати найнеобхідніші видання. Особливо від цього стала потерпати школа, адже незаможні верстви селянства не могли придбати читанку дітям по ціні 2 – 3 карбованці за примірник.

З метою пом’якшення цієї ситуації кооперативні товариства та земства перебрали на себе справу видання книг. Зокрема, діяльну участь проявила Подільська губерньська народна управа, асигнувавши на видання книжок для шкіл та народного читання сто тисяч карбованців. Крім того, задля координації цієї роботи при управі був створений видавничий відділ, а в Кам’янці відкритий центральний книжковий склад. Посильну допомогу фінансового порядку для вирішення низки організаційних питань надали Міністерство народної освіти та Подільський Союз-Банк, завдяки якому вдалося закупити частину паперу.

За доволі короткий час видавничий відділ зумів надрукувати декілька книг для шкіл, які через систему повітових земств та кооперативні союзи доправлялися у найвіддаленіші куточки губернії. Серед них, зокрема, „Буквар для сільських народних шкіл”, „Читанка для вищих початкових шкіл”, „Оповідання по географії”, „Український катехізис”, „Оповідання для читання в школі” та ін. В друкарні знаходилися на виготовлені „Історично-географічний нарис Поділля”, „Загальна географія”, „Великий Московсько-український словник”, оповідання Подільського кооператора І. Волошиновського, різні програми та навчальні плани.

Звертаючись до „Просвіт”, автор запрошував їх до співпраці на ниві забезпечення шкіл необхідною літературою, що наразі дало б змогу видавничому відділу пришвидшити рух обігових коштів та активно продовжувати реалізацію проекту [26].

Темі популяризації журналу „Село” і участі у цьому товариств „Просвіта” присвятив свої замітки В. Лисенко. За його спостереженнями, у багатьох селах часопис не виконував своєї просвітницької місії, оскільки не розповсюджувався належним чином місцевими кооперативами або бай-

дужим вчительством. Багато примірників пропадало по волостях, особливо, коли пошта отримувалася через волосних канцеляристів. З огляду на це, обов'язком кожної просвітницької організації мало стати відстеження руху кожного примірника журналу, який потрапляв на село, аби він насправді доходив до рук зацікавленого читача [27].

Ця ж сама проблема, але в іншому жанрі висвітлена М. Годованцем. У поетичній формі він розмістив на шпальтах газети вірш, який присвятив „тим панночкам і панам Поділля, котрі, одержуючи журнал „Село”, самі не читають і другим не передають”. Оскільки він не увійшов до вибраної поезії М. Годованця революційної доби [28], упорядкованої Ю. В. Телячим, то нижче ми подаємо цей твір в авторській редакції:

„До учительки Е. Т.
В селі на Поділля
Раз під вечір дід Іван
Завітав в неділю.

А оце дізнались ми –
Поштарі сказали, –
Що ви, панночко, весь час,
Його получали.

– „Чи нема, бува, у вас
Чого почитати,
Бо так сумно на душі,
Що – Господня Мати?

Як що так, то дайте нам,
Будьте так ласкаві,
Почитаємо його
Людам у розправі;

Аж не знаєш дїться де
Від нудьги-печалі...
З пошти, панночко, чого
Ви не получали”?

Ви читаєте весь час,
А ми – ловим бави,
Так скажіте ж, що в „Селі”
Є найбільш цікаве?

– Так, щось тут таке було...
Вам чого такого?
Може романів яких?
Чи може „святого”?

– Ні, дідусю, я „Села”
Навіть не читала,
А в нечитане – сміття,
Сало загортала;

– „Ні, спасибі! Не для нас.
Книжечки ці панські,
А нам, темним, як би що
Простеньке, селянське.

Гріла самовар „Селом”,
У печі топила...
А он решта у кутку
Мабуть, вже погнило...

Ходить чутка, що до нас
З Кам'янця „Село” йде,
А до наших рук воно
От ніяк не дійде.

В мене кращі є книжки, –
Он цілі полиці! –
А це що? Сміховина!
Ха-ха-ха! Дурниці!

По мужицькому усе
Про долю мужичу
Пишуть там... Тому я вам
І читать не жичу...

Видумали – ха-ха-ха!
Мову українську!
Дід серцю перебив
Цю промову свинську:

– „Звідкілля це в вас така
До села зневага?
Може з нашого хлібця
Запекла вас зага?

Не подобається вам, –
Відавайте другим,
А над рідним нам усім
Не чинить наруги,

Зневажаючи так нас,
Гніваючи Бога...
Сором, вічна вам ганьба,
Панно чорноброва!” [29].

Як уже зазначалося, 14 грудня 1918 р. вийшов останній номер газети „Село”. Причиною припинення подальших випусків, найвірогідніше, виступала та обставина, що наступного дня започатковувалося друкування нового великого, незалежного, демократичного українського часопису „Життя Поділля”, видавцем якого виступила Подільська „Просвіта”. Оголошення про це було розміщене на першій сторінці [30].

Таким чином, незважаючи на коротку історію присутності в інформаційному просторі, газета „Село” відіграла помітну роль у суспільно-політичному житті Подільського краю періоду утвердження в регіоні інститутів Директорії УНР. Значну увагу часопис приділяв висвітленню різних аспектів діяльності просвітянських організацій. У повідомленнях та авторських матеріалах піднімалися суспільно-значимі проблеми, які відносилися до важливих сегментів державотворчої практики. Особливо це стосувалося розвитку культурно-освітньої справи у містах, містечках та селах Поділля. Цим він залишається до сьогодні цікавим та важливим джерелом дослідження різних сюжетів просвітницької тематики знакової доби.

Джерела та література:

1. Телячий Ю.В. Інтелігенція Поділля в культуротворчих процесах періоду гетьманату П. Скоропадського: сторінками журналу „Село” (1918 р.) / Ю. В. Телячий // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць / Відповідальний редактор О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – Т. 3. – С. 150 – 154.

2. Кучеров Г.Г. Журнал „Село” як джерело вивчення сільських „Просвіт” Поділля (1918–1919 рр.) / Г.Г. Кучеров // Освіта, наука і культура на Поді-

ллі. Збірник наукових праць / Відповідальний редактор О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 4. – С. 79 – 87.

3. Коваль В.В. Становище народного вчителства Поділля в період гетьманату П. Скоропадського (за матеріалами журналу „Село”) / В. В. Коваль // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць / Гол. ред. колегії П. Т. Тронько. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 12: Матеріали восьмого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку ХХІ ст.”. – С. 415 – 422.

4. До наших читачів // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 22 листопада.

5. Накази Губерн. Комісара // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 22 листопада.

6. Накази Губерніяльного Комісара // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 11 грудня.

7. З життя „Просвіт” на Поділлі // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 3 грудня.

8. Кам'янецьке Товариство „Просвіта” // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 11 грудня.

9. По Поділлію. Від власних дописувачів // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 3 грудня.

10. З життя „Просвіт” на Поділлію // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 4 грудня.

11. З життя „Просвіт” // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 11 грудня.

12. По Поділлію. Від власних дописувачів // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 3 грудня.

13. По Поділлію. Від власних дописувачів // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 4 грудня.

14. З життя „Просвіт” на Поділлію // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 3 грудня.

15. По Поділлію. Від власних дописувачів // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 3 грудня.

16. З життя „Просвіт” // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 7 грудня.

17. 3 життя „Просвіт” // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 11 грудня.

18. 3 життя „Просвіт” // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 11 грудня.

19. Дописи // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 14 грудня.

20. „Просвіти” Поділля в добу Української революції 1917–1920 рр.: Збірник документів та матеріалів / Упорядники: В. Адамський, Б. Кришук. – Кам’янець-Подільський: „Медобори–2006”, 2014. – 571 с.

21. Шеремет Г. Тихо на селі / Г. Шеремет // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 3 грудня.

22. Логвіна В. Л. Кам’янецькі періоди життя Володимира Січинського / В. Л. Логвіна // Кам’янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв’язків: історія і сучасність. Збірник наукових праць за підсумками Міжнародної науково-практичної конференції „Кам’янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв’язків (16–17 травня 2003 р.)”. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський державний університет, 2004. – С. 144 – 146.

23. Січ. В. Українська демократія і наші полонені / В. Січ. // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 4 грудня.

24. Січ. В. 3 життя „Просвіт” / Січ. В. // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 7 грудня.

25. Січ. Революція і культурно-просвітні товариства / Січ. // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). Екстрений випуск. – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 8 грудня.

26. Наддністрянський В. Про книжки для шкіл і народного читання (На увагу кооперативним товариствам і „Просвітам”) / В. Наддністрянський // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 13 грудня.

27. Лисенко В. Просвітні гуртки по селах / В. Лисенко // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 10 грудня.

28. Годованець М. П. Поезії 1917 – 1920 рр. / Упорядник, автор вступної статті та приміток Телячий Ю. В. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2008. – 78 с.

29. Годованець М. „Вічна вам ганьба” / М. Годованець // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 10 грудня.

30. Оголошення // Село (видання Подільської губерніяльної народної управи). – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 14 грудня.